

16. Проведение выборов: Европейские стандарты и процедуры оценки // Аналитический вестник Совета Федерации ФС РФ. — 2003. — № 26 (219).
17. Election Evaluation Guide adopted by the Council for Democratic Elections at its 5th meeting (Venice, 12 June 2003) and by the Venice Commission at its 55th Plenary Session (Venice, 13–14 June 2003) // [http://www.venice.coe.int/docs/2003/CDL-AD\(2003\)010-e.html](http://www.venice.coe.int/docs/2003/CDL-AD(2003)010-e.html)
18. Elements for information documents for voters adopted by the Council for Democratic Elections at its 5th meeting (Venice, 12 June 2003) and by the Venice Commission at its 55th Plenary Session (Venice, 13–14 June 2003) // [http://www.venice.coe.int/docs/2003/CDL-AD\(2003\)043-e.html](http://www.venice.coe.int/docs/2003/CDL-AD(2003)043-e.html)
19. Code of Good Practice in Electoral Matters. Guidelines and Explanatory Report // [http://www.dev.venice.coe.int/docs/2002/CDL-AD\(2002\)023rev-e.asp](http://www.dev.venice.coe.int/docs/2002/CDL-AD(2002)023rev-e.asp)
20. Referendums in Europe — An analysis of the legal rules in European States — Report adopted by the Council for Democratic Elections at its 14th meeting (Venice, 20 October 2005) and the Venice Commission at its 64th plenary session (Venice, 21–22 October 2005) // [http://www.venice.coe.int/docs/2005/CDL-AD\(2005\)034-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2005/CDL-AD(2005)034-e.asp)
21. Report on the abolition of restrictions on the right to vote in general elections endorsed by the Venice Commission at its 61st Plenary Session (Venice, 3–4 December 2004) // [http://www.venice.coe.int/docs/2005/CDL-AD\(2005\)012-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2005/CDL-AD(2005)012-e.asp)
22. Report on Electoral Rules and Affirmative Action for National Minorities' Participation in decision-making process in European countries adopted by the Council for Democratic Elections at its 12th meeting (Venice, 10 March 2005) and the Venice Commission at its 62th Plenary Session (Venice, 11–12 March 2005) // [http://www.venice.coe.int/docs/2005/CDL-AD\(2005\)009-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2005/CDL-AD(2005)009-e.asp)
23. Electoral Law and National Minorities // [http://www.venice.coe.int/docs/2000/CDL-INF\(2000\)004-e.html](http://www.venice.coe.int/docs/2000/CDL-INF(2000)004-e.html)
24. Opinion on the draft ACEEEO Convention on Election Standards, Electoral Rights and Freedoms // [http://www.venice.coe.int/docs/2004/CDL-AD\(2004\)010-e.html](http://www.venice.coe.int/docs/2004/CDL-AD(2004)010-e.html)
25. Report on Electoral Systems. Overview of available solutions and selection criteria // [http://www.venice.coe.int/docs/2004/CDL-AD\(2004\)003-e.html](http://www.venice.coe.int/docs/2004/CDL-AD(2004)003-e.html)
26. Report on the compatibility of remote voting and electronic voting with the standards of the Council of Europe // [http://www.venice.coe.int/docs/2004/CDL-AD\(2004\)012-e.html](http://www.venice.coe.int/docs/2004/CDL-AD(2004)012-e.html)

УДК 342.84(477):659.3

А. В. Дашковська

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ У ВИБОРЧОМУ ПРОЦЕСІ В УКРАЇНІ

Як зазначено в Конституції України, народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії. Проблеми становлення в Україні конституціоналізму, прав людини, втілення ідеї народовладдя на сучасному етапі державотворення на пострадянському просторі є досить важливими і тісно між собою взаємопов'язаними [1]. Для реалізації цього фундаментального права народу України створено низку правових механізмів, які уособлені перш за все у виборчому процесі. Одним з інструментів функціонування виборчого процесу є інформаційна діяльність засобів масової інформації щодо висвітлення виборів та забезпечення ведення передвиборної агітації на умовах, визначених у законодавстві. В основі виборчого права будь-якої держави, включаючи і Україну, лежать відносини, що опосередковують реалізацію конституційного права громадян обирати і бути обраними до органів державної влади і органів місцевого самоврядуван-

© А. В. Дашковська, 2009

ня [2]. Різноманітні функції і ролі, які виконують ЗМІ, ґрунтуються на концептуальних засадах, викладених в Основному Законі та в інших нормативно-правових актах, серед яких Закон України «Про вибори народних депутатів України», Закон України «Про вибори Президента України», Закон України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів». Регламентація діяльності засобів масової інформації під час виборчого процесу є однією із найбільш проблемних сфер сучасного українського виборчого законодавства. За останні роки юридична практика виявила широке коло питань, розв'язання яких необхідне для вдосконалення виборчої системи взагалі.

Виборча проблематика особливо сьогодні привертає до себе увагу і підвищений інтерес як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Останнім часом, на хвилі минулих виборів, з'явилися статті, книги, предметом дослідження яких є саме фундаментальні засади, на яких ґрунтується виборчий процес. Взагалі виборчій проблематиці присвячено багато наукових конференцій. Сучасні тенденції розвитку інформаційної сфери виборчого права потребують подальшого наукового дослідження.

Мета статті полягає в узагальненні існуючої нормативно-правової основи, яка встановлює концептуальні засади виборчого процесу в Україні.

Концептуальні засади участі засобів масової інформації у виборчому процесі в Україні закладені в Основному Законі — в Конституції України. Так, як зазначено у ст. 15, суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності, цензура заборонена, держава гарантує свободу політичної діяльності, не забороненої Конституцією і законами України. У ст. 34 Основного Закону закріплено, що кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір. Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

Як зазначено у Законі України «Про вибори народних депутатів України», підготовка і проведення виборів депутатів здійснюються публічно і відкрито. Рішення виборчих комісій, а також рішення органів державної влади та органів місцевого самоврядування, що стосуються виборів депутатів, доводяться ними до відома громадян через друковані засоби масової інформації або, у разі неможливості, оприлюднюються в інший спосіб. Засоби масової інформації зобов'язані об'єктивно висвітлювати хід підготовки і проведення виборів. Представникам засобів масової інформації гарантується безперешкодний доступ на всі публічні заходи, пов'язані з виборами [3]. Передвиборна агітація може здійснюватися в будь-яких формах і будь-якими засобами, що не суперечать Конституції України та законам України.

Задля практичної реалізації встановлених засад функціонування виборів створено механізм реалізації прав та свобод їх учасників. Елементи цього механізму закріплені у багатьох нормативно-правових актах, які направлені на правове регулювання інституту виборів в Україні.

Незважаючи на досить широкий перелік демократичних засад функціонування виборчого процесу, деякі з них й досі не мають конкретного і зрозумілого механізму використання. Так, наприклад, встановлена Основним Законом заборона цензури може застосовуватись лише у контексті традиційного трактування у юридичній науці, так як законодавчого визначення цей термін не має. Це створює можливості для довільного трактування як редакційна політика мас-медіа того, що насправді є цензурою [4].

Важливими законодавчими принципами, покладеними в основу ведення передвиборчої агітації шляхом використання засобів масової інформації є принцип висвітлення виборчого процесу на засадах об'єктивності, неупередженості та збалансованості. Тобто, факти поширені засобами масової інформації, повинні точно відповідати реальним подіям та обставинам. Крім того, важливою умовою об'єктивності поширеної інформації є її повнота, своєчасність та точність.

Правовий режим діяльності засобів масової інформації під час виборчого процесу відрізняється від звичайного режиму діяльності ЗМІ необхідністю дотримуватись окрім вимог, встановлених нормативно-правовими актами про засоби масової інформації, ще й вимог, встановлених у виборчому законодавстві. Доцільність встановлення особливого режиму поширення масової інформації під час виборів пояснюється в першу чергу необхідністю забезпечення основоположних принципів власне виборчого процесу, у тому числі принципу рівності виборчих прав його учасників в інформаційній сфері. Деякого ракурсу набуває під час виборчого процесу проблема співвідношення конституційного принципу свободи слова та свободи діяльності засобів масової інформації. Основи правового регулювання інформаційних правовідносин в Україні були встановлені ще в Законі України «Про інформацію» [5]. Цим нормативно-правовим актом було закріплено право громадян України на інформацію та закладені правові основи інформаційної діяльності. У ст. 34 Конституції України було проголошено, що кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір. Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя. З прийняттям низки нормативно-правових актів, що регулювали правовідносини під час виборчого процесу, ці конституційно-правові засади були перенесені також у виборчу сферу, у тому числі виборчо-інформаційну. Аналізуючи чинні положення Закону України «Про інформацію» та інші законодавчі акти, які регулюють діяльність засобів масової інформації

у виборчому процесі, можна зробити висновок, що свобода слова під час виборів набуває певних легітимних обмежень, які направлені на забезпечення реалізації інших фундаментальних принципів виборчого права та процесу. Так, як зазначено у ст. 3 Закону України «Про інформацію», дія цього Закону поширюється на інформаційні відносини, які виникають у всіх сферах життя і діяльності суспільства і держави при одержанні, використанні, поширенні та зберіганні інформації. У ст. 4 цього Закону закріплені основні принципи інформаційних відносин, серед яких:

- гарантованість права на інформацію;
- відкритість, доступність інформації та свобода її обміну;
- об'єктивність, вірогідність інформації;
- повнота і точність інформації;
- законність одержання, використання, поширення та зберігання інформації.

Тобто масова інформація, яка публічно поширюється через ЗМІ, під час виборів повинна відповідати вимогам щодо її розповсюдження, обнародування та реалізації, які встановлені як у Законі України «Про інформацію», так і в спеціальних нормативно-правових актах, що регулюють виборчі правовідносини. Інформація набуває дещо звуженого статусу стосовно звичайного розуміння категорії свободи слова у зв'язку із такими «звужуючими» факторами, як час її поширення, суб'єкти, форма тощо.

Таким чином, аналізуючи вищенаведене, можна зробити висновок, що принциповими положеннями виборчого процесу щодо участі засобів масової інформації є:

- здійснення виборчого процесу на засадах публічності і відкритості;
- здійснення виборчого процесу на засадах свободи передвиборної агітації, рівного доступу усіх суб'єктів виборчого процесу до засобів масової інформації незалежно від їх форм власності;
- об'єктивне висвітлювання ходу підготовки і проведення виборів;
- вільне ведення передвиборної агітації, а саме здійснення будь-якої діяльності, не забороненої законом, з метою спонукання виборців голосувати за або проти певного суб'єкта виборчого процесу;
- дотримання принципу рівних умов та порядку, передбаченого законодавством стосовно ведення передвиборної агітації з використанням засобів масової інформації усіх форм власності;
- висвітлення виборчого процесу в засобах масової інформації всіх форм власності в інтерв'ю, дискусіях та дебатах, інформаційних повідомленнях, у програмах новин і поточних подій на засадах об'єктивності, неупередженості та збалансованості;
- дотримання законодавчих вимог щодо порядку використання електронних (аудіовізуальних) засобів масової інформації;
- дотримання законодавчих вимог щодо порядку використання друкованих засобів масової інформації;
- дотримання законодавчих вимог щодо обмеження ведення передвиборної агітації;

– інші засади, передбачені у нормативно-правових актах України.

У цілому, певні концептуальні принципи діяльності засобів масової інформації під час виборів все ще потребують правового тлумачення. Залишається необхідним деталізувати деякі норми законодавчих актів, стосовно діяльності засобів масової інформації під час виборчого процесу, з метою унеможливити порушення виборчих прав громадян-виборців та інших суб'єктів виборчого процесу.

Література

1. Тодика О. Ю. Ставлення сучасного конституціоналізму в Україні й аспекти реалізації пародовладдя і забезпечення прав людини // Науковий вісник Чернівецького університету. Правознавство. — 2003. — Вип. 200. — С. 19.
2. Георгіца А. З., Шукліна П. Г. Проблема конституційної регламентації виборчої системи України в контексті світового досвіду // Науковий вісник Чернівецького університету. Правознавство. — 2003. — Вип. 187. — С. 75.
3. Про внесення змін до Закону України «Про вибори народних депутатів України»: Закон України від 30 вересня 2005 року // Відомості Верховної Ради України. — 2005. — № 38. — Ст. 449.
4. Чекмишев О. В. Законодавчі гарантії доступу виборців до інформації та доступу суб'єктів виборчого процесу до засобів масової інформації // Вибори і референдум в Україні: законодавче забезпечення, проблеми реалізації та шляхи вдосконалення: Зб. матеріалів міжпар. наук.-практ. конф. — К., 2003. — С. 314.
5. Про інформацію: Закон України від 1 грудня 1992 року // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 48. — Ст. 650.

УДК 352.075.1(477)

Н. В. Мішина

САМООРГАНІЗАЦІЯ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ: КАТЕГОРІАЛЬНИЙ АПАРАТ

Проголошення незалежності України стало поштовхом до розвитку юридичної науки у нових напрямках, у першу чергу увагу дослідників привертють нові інститути, які не існували раніше (наприклад, інститут громадянського суспільства), або інститути, які, хоча і існували, але не виявили свого потенціалу повністю з огляду на наявність у СРСР антидемократичного режиму. До числа останніх належить інститут місцевого самоврядування та інститут самоорганізації населення як одна з його складових, — адже органи самоорганізації населення, хоча і не є органами місцевого самоврядування, визнаються елементом системи місцевого самоврядування (Закон «Про місцеве самоврядування в Україні»).

Домові, вуличні, квартальні тощо комітети функціонували за часів СРСР. Вчені відносили їх до органів громадської самодіяльності та розглядали як такі, що створюються за ініціативою державних або партійних органів та допомагають їм реалізовувати свої завдання на рівні, найбільш наближеному до населення.

© Н. В. Мішина, 2009